

# РЕЦЕНЗІЇ

---

© Микола Гуйванюк\* (Чернівці)

## МАРКО ЧЕРЕМШИНА З ВИСОТИ ХХІ СТ.

**РЕЦЕНЗІЯ НА КНИГУ:** Марко Черемшина. Райска птиця. Зібрання творів [оповідання, публіцистика, переклади, листи, щоденники] / упорядкування Івanni Стеф'юк. Брустури: Видавництво «Брустури», 2023. 688 с.

Творча спадщина Марка Черемшини завжди захоплювала й досі захоплює багатьох літературознавців, істориків, та просто небайдужих людей.

За свій не вельми довгий відрізок життя письменник залишив по собі доволі добротну спадщину як у кількісному, так і в якісному вимірі. Це насамперед збірки «Карби», «Село вигибає», «Верховина», кілька новел, що не ввійшли до збірок, кілька віршів, поезії в прозі та переклади європейських письменників, мемуарні та літературно-критичні твори, а також епістолярій.

Марко Черемшина-письменник став класиком української літератури ще при житті, про що свідчить визнання його таланту літературними критиками та видавцями: Василем Сімовичем, Дмитром Донцовим, Андрієм Музичкою, Антоном Крушельницьким та ін.

У той час хоча письменник і не потрапив під заборону, все ж його публіцистика та листування частково замовчувались або видавались із купюрами. Причиною цього було те, що в тоталітарну «совєтську» епоху до кола друзів Черемшини належали проскрибовані радянською системою визначні діячі українського національного руху: Сень Горук, Дмитро Донцов, Василь Сімович, Антін Крушельницький. А у виданнях тієї доби такі прізвища або замовчувались, або відкидалися цілі тексти публіцистики та листів, які були пов'язані зі згаданими особами.

Рецензована книга є першим у незалежній Україні найповнішим виданням спадщини Марка Черемшини.

Упорядниця видання етнографиня, літературознавиця, письменниця, кандидатка філологічних наук, одна з найкращих знавців творчості Марка Черемшини – Іванна Стеф'юк.

Особливої цінності цьому виданню надає те, що упорядниця є уродженкою села Кобаки, що на Косівщині, яке є батьківщиною Марка Черемшини. Тому як ніхто інший, вона змогла передати читачеві черемшинівський дух.

Як зазначила упорядниця, потужною стихією є мова творів письменника, саме тому, працюючи над їх упорядкуванням, ставила собі за мету «...зберегти діалектну самобутність – таку тендітну і таку зnikomу» (с. 10). І зазначимо, що це їй повною мірою вдалося.

У передмові до видання відомий літературний критик – доцент Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Євген Баран здійснив короткий огляд доробку у галузі черемшинознавства та наголосив на тому, що рецензоване видання творів Марка Черемшини на сьогоdnішній час є найповнішим і найгрунтовнішим.

Новаторство цього видання полягає і в тому, що упорядниця подала уточнену дату народження письменника. Спираючись на останні дослідження фахівців у галузі черемшинознавства, пропонується дата 13 липня замість 13 червня, що, на нашу думку, є цілком правильно.

Родзинкою рецензованої збірки є замовчувана у тоталітарну епоху казка-билиця «Райска птиця», яка стала заголовною до усього видання.

Незважаючи на те, що цей твір побачив світ у львівському журналі «Дзвінок» ще у 1897 році, все ж він залишався маловідомим. Згадана казка з ідеологічних причин також не була включена до ювілейного видання творів Марка Черемшини, яке вийшло у світ у 1974 р. Причиною цього, на нашу думку, був алегоричний образ райської птиці – України, яку розривають сусіди із заходу і сходу. Східного сусіда Марко Черемшина охарактеризував як палкого зависного самолюба, який бажав весь світ пожерти, і назвав його Гадиною та порівняв із лютим звіром. Читач розуміє, кого мав на увазі Марко Черемшина і наскільки ця новела актуальна в наш час.

При підготовці до публікації художньої прози письменника упорядниця зазначає, що користувалася прижиттєвим виданням творів Марка Черемшини 1901 р., яке було особисто ним вивірене, а також найповнішим виданням за редакцією Є. Пеленського.

Загалом у збірці вміщено 42 новели Марка Черемшини, які свого часу увійшли до збірок «Карби», «Село вигибає» та «Верховина», а також ті, які окремо публікувалися у різних літературних часописах.

Новели є вивірені, виправлені одруки, які були пов'язані із нерозумінням або не зовсім правильним трактуванням окремих черемшинівських діалектів. Варто наголосити, що вміщені у збірці новели мають не тільки високу художню та літературознавчу цінність, але є джерелом розуміння епохи, в якій жив та творив Марко Черемшина. У них розкриваються суспільні відносини, показано складні процеси модернізації українського суспільства другої половини XIX – початку XX ст. та українського націотворення.

У збірці представлені чотири твори, які Марко Черемшина написав для дітей, що мають не тільки художньо-естетичну вартість, а й виховну мету.

Марко Черемшина представлений і як перекладач. У рецензованому виданні вміщено двадцять чотири твори (чи їх фрагменти) європейських класиків: Еміля Золя, Оттона Канова, Жуля Ренара, Роберта Шайя, Богдана Єлінека, Йогана Бюера, Петера Егге, Йоганна Шлафа, Мультигулі, Йоганна Зейме, Кальмана Міксата, Людвіга Тома, Карла Шенгерра, Генрі Бордо, Ангела Каралійчева, П'єра Лоті, Марії Тільшови, Макса Юнгнікеля та Фелікса Тіммерманса.

Загалом це вміло підібрані сюжети німецьких та австрійських модерністів, які в той час мали неабияку суспільну актуальність.

Особливо цінними є мемуарні та літературно-критичні твори Марка Черемшини – це насамперед щоденник, у якому розкрито особливості російської окупації Гуцульщини та Покуття на початковому етапі Першої світової війни. Незважаючи на те, що автор не подає яскравих батальних сцен, спогади є джерелом для розуміння психології людей, які зустрілися з реаліями окупації та, як можуть, рятуються від лиха війни.

Цікавими є автобіографічні нариси письменника, у яких розкрито обставини особистісного формування та показано процес становлення Марка Черемшини як письменника.

Хоч за обсягом невеликі, але доволі змістовними є спогади письменника про Івана Франка та Юрія Федьковича, з якими йому особисто доводилось спілкуватися.

Показовим є «Відчит в 49-ті роковини смерті Тараса Шевченка», у якому Марко Черемшина переосмислює постать Тараса і пояснює зрозумілою для покутського селянина мовою значення Шевченка для українського народу як символу боротьби за волю. Письменник зазначає, що ідеї Шевченка, посіяні на український ґрунт, сходитимуть і виростатимуть животворною цілющою силою, змиють зневіру, обмиють заплакану матір з кайданів неволі, збудують нову вільну Україну (с. 515).

Марко Черемшина вдало спробував себе як літературний критик. Його рецензії на збірки: В. Будзиновського «Стрімголов» (с. 518–521) та М. Пачовського «Дещо про руські билини і думи» (с. 522–523) – ще і досі не втратили вартості.

Надзвичайно цінною складовою рецензованого видання є листування письменника, яке займає п'яту частину книги. Тут вміщено як раніше відомі, так і нововиявлені листи літератора, які ще не публікувалися.

Епістолярій Марка Черемшини можна поділити на три групи: перша – листи, які стосуються його творчої та видавничої діяльності; друга – пов'язані з його громадською діяльністю, третя – сімейно-побутові листи.

Ті листи, які вже раніше публікувалися, упорядниця фахово звірила з оригіналами та виправила наслідки ідеологічних правок, що зазнали ці листи в советську тоталітарну добу. Окрім того, при виданні спадщини письменника І. Стеф'юк залучила нововиявлені листи до його близького товариша, відомого українського діяча Сеня Горука, які показують Марка Черемшину як великого патріота України, а ще розкривають особливості окупаційної політики російських військ на Покутті в роки Першої світової війни.

Позитивом є і те, що вперше опубліковано листи Марка Черемшини до Дмитра Донцова, про що з відомих причин раніше замовчувалося. Зазначені листи показують Марка Черемшину як людину з власною громадянською позицією.

Відрядно, що пошанувачі таланту Марка Черемшини мають змогу ознайомитися з його листом до Миколи Зерова від 27 лютого 1925 р., у якому сам автор вказує справжню дату свого

народження 13 липня 1874 року (с. 595). Названий лист став поштовхом для сучасних дослідників, які спробували розібратися зі штучно створеною советськими черемшинознавцями проблемою щодо запропонованої ними дати народження Марка Черемшини 13 червня.

Водночас варто висловити деякі побажання та рекомендації, зокрема, при майбутніх перевиданнях спадщини Марка Черемшини доцільно подати коментарі до кожного з листів та публіцистичних нарисів письменника.

Рецензоване видання є безперечно великим здобутком сучасного українського літературознавства та історіографії. Воно сприятиме переосмисленню місця і ролі Марка Черемшини в українській літературі та українському національному русі кінця ХІХ – початку ХХ ст. та є гідним подарунком з нагоди стоп'ятдесятирічного ювілею з дня уродин письменника.